L-EWWEL TAQSIMA — **DAWL**

IL-QABAR TA' LAZZRU

Meta kont Ġerusalem jien, l-egħżeż ġrajja ta' qalbi kienet tkun xi żjara lil xi Mkien Imqaddes miż-żgħar, minn dawk li jkunu ftit miżjura, darba jew darbtejn fis-sena. Il-qabar ta' Lażżru jinżar, u ssir qribu bħal naqra ta' festa, darbtejn fis-sena: nhar il-Ġimgħa tar-raba' ġimgħa tar-Randan, u darba oħra f'Ġunju. U għal dawn iż-żjajjar kont immur jien ukoll, bla nuqqas. Hawn sa naraw ftit, u fuq fuq, kif issir (jew kif *kienet* issir, għax issa hemm knisja msawra ġmielha qrib il-Qabar ta' Lażżru, u l-festa ssir isbaħ minn ta' meta kont hemm jiena) fil-Ġimgħa tar-raba' ġimgħa tar-Randan.

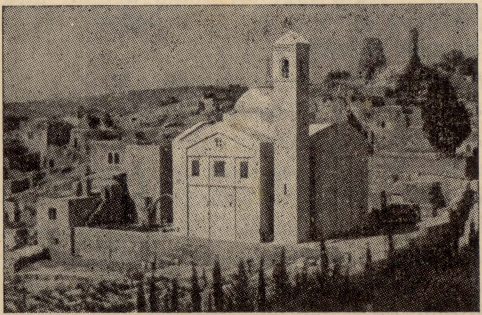

Betanja — Il-Knisja l-ġdida ta' San Lażżru mibnija mill-Franġiskani fl-1952-1953, li issa fiha jsiru l-ħafliet, jef 'funzjoni'. Tinsab ftit qasab bgħid mill-qabar tal-Qaddis.

Ir-Rhieb Franġiskani, wara l-Quddiesa Konventwali u t-Terza, joħorġu mid-Dejr tagħhom u jitilqu lejn Betanja, u magħhom imorru wkoll xi Insara, min ikun irid (għax il-biċċa l-kbira tal-Insara jmorru wara, hekk għal xi s-seba', jew it-tmienja ta' fil-għodu). Ikun għadu d-dlam, u l-ibwieb ta' kull ħadd magħluqa, u nies qisu baħħ.

Betanja qegħda qrib minn Ġerusalem, xi tlitt imjiel bogħod minnha, imma wara Ġebel iż-Żejtun, jew Muntanja taż-Żebbuġ. Tista' tmur fiha minn żewġ triqat: it-triq il-qasira, toħroġ minn Ġerusalem, għal Wied ta' Kidron, tħalli l-Ġetsemni fil-lemin, titla' telgħa wieqfa wieqfa, tasal fuq iż-Żejtun (il-muntanja) tħalli l-kappella ta' Lapsi fuq ix-xellug (jew moskija, għax hi tal-Għarab Misilmin, u jum wieħed fis-sena biss tkun tal-Insara), tiġbed lejn Bet-fâġe, u tasal Betanja. Jew tgħaddi minn triq oħra, itwal, imma teħles mit-telgħa l-wieqfa: għax meta taqsam wied Kidron, minn taħt il-Bażilka tal-Ġetsemni, tiġbed mal-lemin, għat-triq ta' Ġerko, dejjem wâtja, jew telgħa ħafifa, u tasal Betanja, minn taħt ir-raħal; triq ftit itwal mill-oħra, imma ma tgħajjikx wisq.

Hemm hekk, ftit passi bogħod mill-Qabar ta' Lażżru, fi żmieni kien hemm bħal razzett qadim, ħafna minnu mġarraf, u xi kamra jew tnejn sħaħ; u ġewwa fihom, xi qaddejja tar-Rhieb joqgħodu jħejju l-kafè għall-Franġiskani u għall-Insara li jiġu (għax hekk hi d-drawwa l-qadima f'dawn iż-żjajjar: kull min jiġi għandu l-jedd jieħu kikkra kafè tajba bla ma jħallas flus). Il-Franġiskani jidħlu f'dak ir-razzett, jieħdu l-meħtieġ għal quddiesa (artal żgħir, donnu kaxxa tinfetaħ u ssir artal, bis-salib u l-karti-glorja u l-kandlieri) u

xi banketta. Jarmaw dan l-artal ġewwa l-qabar ta' Lażżru u jibdew il-quddies. Iqaddsu f'żewġ artali, biex niftehmu sewwa: artal minnhom bħal daħla fil-ħajt, tal-ġebel. Imma ħalli nfiehmu naqra kif inhu l-qabar ta' Lażżru, għax hawn l-affarijiet mhux bħal ta' Malta; u jekk ma nfissrux naqra, ma niftehmux.

Mela, l-qabar ta' Lażżru, kif inhu issa, qiegħed taħt għalqa. Il-għalqa hija ogħla mit-triq, u ġewwa l-ħajt tal-għalqa hemm il-bieb tal-Qabar.

Kif tidħol minn dal-bieb, issib taraġ, dejjaq u mgħawweġ, li fih erba' u għoxrin tarġa, mittieklin, daqs kemm nies niżlu minnhom. Mit-taraġ tiġi f'kamra taħt l-art, kbira xi disa t'ixbar, tul u wisa', u fix-xellug, malħajt, bħal artal tal-ħaġar. Bejn l-artal u l-aħħar tarġa tat-taraġ, fl-art, hemm ħofra, li trid tinżel ġewwa fiha, timxi rasek baxxuta ma mogħdija dejqa u qasira (x'tibda tgħidilha ?) u tiġi f'kamra oħra iżgħar minn ta' fuq, għax fiha xi sitt ixbar tul u wisa'. Dan huwa l-qabar ta' Lażżru fejn kien ilu midfun erbat ijiem, meta Ġesù qajjmu mill-mewt. Hawn isfel jirtama l-artal tal-għowwied, dak li donnu kaxxa bis-saqajn, u jqaddsu fuqu; fil-kamra ta' fuq iqaddsu fuq l-artal al-ħaġar, billi jarmawh ftit.

Hemm ġew, fil-kamra ta' taħt, billi l-aktar maqgħad Imqaddes, ħafna nies milli jiġu minn Ġerusalem, jinżlu jisimgħu l-quddies u jitqarbnu. Naf li darba, meta kont hemm jien ukoll nisma l-quddies, ilkoll, kien hemm ħmistax min-nies għat-tqarbin.

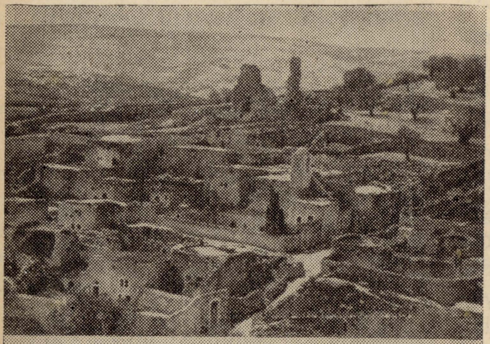

Dehra ta' Betanja. Il-Qabar ta' San Lażżru jinsab taħt l-għalqa fil-lemin tar-ritratt, qrib dak il-kampnar żgħir, ftit 'il fuq minn salib it-toroq.

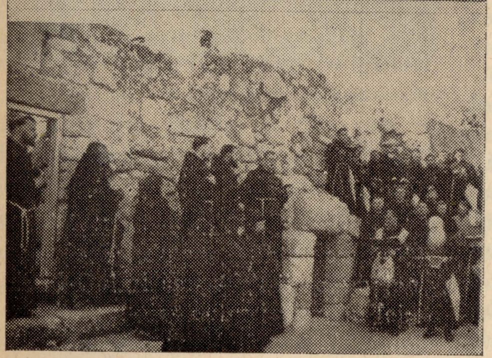

Betanja — Raheb Franġiskan jaqra l-Evanġelju qrib il-bieb tal-Qabar ta' San Lażżru. Il-bieb huwa dak il-baxx, ħdejn ir-Raheb liebes l-istola.

Dak li kien iqaddes kien Patri Spanjol u saqsa kemm kien hemm sa jitqarbnu, u wieħed spanjol ukoll, għadd in-nies u qallu "Quince" (ħmistax). Il-Patri ma fehmux sewwa, u wieħed Taljan qallu b'leħen aktar għoli "Kinse", għax iċ-"ċ" Spanjola qabel l-"e" tinstama' bħal "th" Ingliża, imma t-Taljan ilsienu ma kienx idur. Minn dan jidher li l-kamra ta' taħt, il-qabar ta' Lażżru, sewwa, tasa' qisu minn sittax sa għoxrin min-nies.

Għad li hemm hu mkien Imqaddes, xi daqqiet, fih donnu jagħtik id-daħk. Għax minn Ġerusalem jiġu wkoll nisa, Għarab u Polakki (il-Polakki, kull fejn imorru l-Franġiskani jmorru warajhom, u laqqmuhom *Le Pie Donne*), uħud minnhom imdaħħlin fiż-żmien. Xi waħda min dawn, malli tinżel it-taraġ sieqha tmur ħażin, u taqa' fil-ħofra li għedna l-ewwel li hemm fl-art. Mela, kif tkun tisma' l-quddies hemm taħt, tisma ħoss u karba, imbagħad tara dieħla mara. Imbagħad terġa' tisma' ħoss u karba, u tara dieħla mara oħra wkoll. Minn tnejn sa tlieta ma jonqsux, li jaqgħu hemm matul quddiesa. Jagħtik id-daħk għax biex jidħlu hemm hekk, il-waqa' u l-karba, għan-nisa l-ħoxnin, donnhom *conditio sine qua non*. Hemm tajjeb, li l-ħofra mhix egħmiqa. Min jaqa' fiha, jindehex, imma ma jweġġagħx.

Għal ħabta ta' xi t-tmienja u nofs Raheb Franġiskan idoqq qanpiena żgħira ħdejn il-bieb tal-qabar, ħalli l-Insara li jkunu mxerrda hemm, ġewwa l-għelieqi u taħt is-siġar taż-żebbuġ (hawn jgħidulu *żejtun* iż-żebbuġ li jittiekel) jinġabru ħada bieb il-qabar ta' Lażżru. Hemm wieħed Franġiskan bl-ispellizza u l-istola jaqra l-Evanġelju tal-qawma ta' Lażżru bil-Latin, u warajh jaqrah ukoll Raheb Franġiskan bil-Għarbi, biex jifhmuh in-nies tal-pajjiż. Ikun hemm għadd ta' nies sewwa, ħafna li jaħdmu mal-Franġiskani; għax barra mill-kbar li jmorru hemm għal qima, ikun hemm is-sorijiet Franġiskani bil-bniet iltiema tal-iskola tagħhom, u l-ajkijiet u l-Imgħallmin, bit-tfal tal-iskola subien.

Imbagħad minn hemm in-nies jitqassmu tnejn tnejn, ir-Rhieb Franġiskani quddiem, u jimxu għal Betfaġe, fejn Ġesù rikeb fuq il-felu ta' ħmara, meta daħal Ġerusalem; minn hemm għall-kappella ta' Lapsi, li l-Misilmin jiftħuha lill-Insara, li ma għandniex xi ngħidu jagħtuhom il-"baqxix". Minn hemm għal Maqdes ta' fejn Ġesù għallem lil Appostli l-Missierna, u mbagħad fin-niżla taż-Żejtun, il-kappella fejn Ġesù beka fuq Ġerusalem.

Minn hemm għall-Bażilka tal-Agunija, fejn hemm il-blata Imqaddsa li fuqha qagħad wiċċu fl-art Ġesù qabel ma qabduh il-Lhud. Imbagħad il-Qabar tal-Madonna li jiftħu l-Qassis Grieg, għal "baqxix" ukoll. U minn hemm għal Ġerusalem, li kif jidħlu l-bieb tagħha, jmorru jżuru l-Knisja tas-Salaħija, li taħtha hemm l-imkien fejn twieldet il-Madonna. Minn hemm imbagħad kull ħadd jibqa' sejjer jew għal xogħlu jew id-dar.

Hemm wisq aktar x'wieħed jgħid fuq il-qabar ta' Lażżru, imma daqs hekk il-lum biżżejjed, biex ma niġbdux fit-tul wisq.

Fr. Salv, O.F.M.